

ATEBETÜ'L HAKÂYIK'TA DEĞERLER EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

A Research Over Values Education İn Atebetu'l-Hakayık

*Barış KARAZ**

Özet

Yapmış olduğumuz araştırmanın amacı Edib Ahmed Yükneki'nin kaleme aldığı Atebetü'l-Hakâyık adlı eserde yer alan değerleri tespit etmektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden “doküman taraması” yöntemi kullanılmıştır. Doküman taraması sonucunda belirlenen değerler “betimsel analiz” yöntemiyle ele alınmıştır.

Eserde beyitlerin, günümüz Türkçesine çevirisi yapılmıştır. Günümüz Türkçesine çevirisi yapılan beyitler, Türkçe derslerinde aktarılması önerilen değerler çerçevesinde incelenmiştir. Atebetü'l-Hakâyık sevgi, saygı, hoşgörü, iyilik yapmak, dürüstlük, barış, sorumluluk, özgüven, ulusal değerler bağlamında taranarak beyitler için her değer tek tek incelenmiş olup elde edilen bulgular, beyitlerin aslı ve günümüz Türkçesiyle birlikte verilmiştir.

Araştırma neticesinde Yükneki'nin eserinde, Türkçe eğitiminde aktarılması önerilen 9 değer tespit edilmiştir. Hoşgörü ve iyilik yapmak değerlerinin sıklıkla işlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Sorumluluk, ulusal değerler ve barış değerlerinin ise işlenme sıklığının hoşgörü ve iyilik yapmak değerlerine nispeten daha az işlendiği tespit edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda Atebetü'l-Hakâyık adlı eserin değerler bakımından zengin olduğu sonucuna varılmıştır. Atebetü'l-Hakâyık adlı eserin Türkçe öğretiminde değerler eğitimi açısından kullanılabilir nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmış ve eserden alınan metinlerin ders kitaplarında, okuma metinlerinde ve etkinliklerde kullanılması öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Değer, Değerler eğitimi, Atebetü'l Hakâyık, Edib Ahmed Yükneki.

Abstract

Goal of the research we have done is to determine values in the work named Atebetü'l-Hakâyık which was written by Edib Ahmed Yükneki in the research, “document scanning” which is one of qualitative research methods

* Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi Lisans Öğrencisi,
b.karaz@hotmail.com

was used. Values determined after the document scanning were evaluated with “descriptive analysis” method.

In the work, couplets were translated to modern Turkish. Couplets that were translated to modern Turkish, were analyzed under the frame of values that are suggested to be transposed into Turkish classes. Atebetü'l-Hakâyık was scanned under the contexts of love, respect, tolerance, doing good deeds, honesty, peace, responsibility, self-esteem, national values and every value was examined for couplets and findings were given together with the original text of couplets and modern Turkish counterparts.

As result of the research, 9 values that are suggested to be transposed into Turkish education were determined in the work of Yükneki. It is determined that values of tolerance and doing good deeds are frequently processed. It was determined that values of responsibility, national values and peace are processed lesser in frequency than tolerance and doing good deeds.

As a result of the work, it was determined that Atebetü'l-Hakâyık's contents are rich in terms of values. It is determined that Atebetü'l-Hakâyık is usable in Turkish teachings in terms of values education and it is foreseen that the texts taken from the work are used in textbooks, reading materials and activities.

Keywords: Values, Values education, Atebetü'l-Hakâyık, Edib Ahmed Yükneki.

1. Giriş

Kişilere ve toplumlara rehberlik eden ve aynı zamanda toplumların dinamiklerinden biri de sahip oldukları değerlerdir. Bireyler, bu değerler doğrultusunda yaşamlarına ve tutumlarına yön vermektedir.

İlk defa Znaniecki tarafından sosyal bilimler disiplinine kazandırılan değer olgusu, Latince ‘kıymetli olmak’, ‘güçlü olmak’ anlamlarına gelen ‘valere’ sözcüğünün kökünden türetilmiştir (Bilgin, 1995). Değer kavramı, Türkçe sözlükte bir değişkenin veya bilinmeyenin sayılar ile aktarımı ve bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi olguların tümü olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011:607).

Güngör (1993), değerleri bir olgunun istenilebilir veya istenilemez olduğu hakkındaki inanç ya da inançlar olarak tanımlamaktadır. Halsted ve Taylor’a (2000) göre değer, davranışlara rehber olan ilkeler, inançlar, eylemlerin iyi veya arzu edilen olarak yargılandığı standartlardır. Schwartz (1992) göre değer, kişilerin karşılaştıkları olayları ve etrafındaki diğer kişileri değerlendirmek, bunlar karşısında yapacaklarına karar vererek bunu kabul

edilebilir bir konuma getirmek için kullandıkları ölçütlerdir. Değer, en genel anlamıyla toplum tarafından kabul gören ve insanlara yararlı olan davranış ve tutumların tümüdür.

“Değerlerin toplumu oluşturan bireylerce içselleştirilmesinde Türkçe derslerinin önemli bir işlevi vardır. Değerler açısından zengin metinler, çocuklara etkili bir şekilde verildiği zaman değerlerin korunmasında ve yaşamasında etkin bir rol oynayabilir. Metinde işlenen değerler sayesinde çocuklar, neyin yanlış neyin doğru olduğunu daha kolay idrak edebilirler. Bu sayede değerlerin yozlaşmasının önüne geçilebilir ve özümstedikleri değerlerle çocuklar, toplumda milli ve manevi değerlerin yaşatılmasına önemli katkılar sağlayabilir.” (Tunagür ve Kardaş, 2017: 435).

“Değerler eğitimi, insana özgü olanakları, insanı insan yapan ve diğer canlılardan ayıran imkânları başka bir deyişle insana özgü tüm etkinlikleri insancıl etkinliklerle amaçlarına uygun bir biçimde gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaktır” (Dilmaç ve Ulusoy, 2014: 7).

Değerler eğitimi geleceğimize yön verecek çocuklarımızın ahlaki eğitimi açısından oldukça önemlidir. Geçmişte kişilik ve karakter eğitimi, ahlak eğitimi gibi isimler çerçevesinde verilen eğitimin güncel ve geliştirilmiş şekli olan değerler eğitimi, özellikle son dönemlerde eğitimin en önemli konularından biri haline gelmiştir (Önder, 2011).

Diğer ülkeler de bizde olduğu gibi değerler eğitiminin gerekliliğini kabul etmektedir. Ancak, hangi değerlerin kişilere aktarılacağı ve benimsetileceği çerçevesinde bir görüş birliği sağlanmamıştır (Güven, 2014; s. 28-29).

Bu konuda ülkelerin belirlediği ortak değerler şu şekilde gösterilebilir.

Türkiye: Adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, eşitlik, hoşgörü, özgürlük, saygı, sevgi, misafirperverlik, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, sağlıklı olmaya önem verme, yardımseverlik, aile birliğine önem verme.

Yeni Zelanda: Doğruluk, itaat etme, başkalarını düşünme, dürüstlük, saygı, sorumluluk, iyi kalplilik, görev, merhamet.

Avustralya: Tarafsızlık, gerçeğe saygı, akıl yürütmeye saygı, adalet, eşitlik, başkalarının iyiliğini düşünme, özgürlük, çeşitliliği kabul etme, çatışmalara barışçıl çözümler arama.

ABD: Özgürlük, gizlilik, doğruluk, hukukun üstünlüğü, insan onuru, adalet, sadakat, uluslararası insan hakları, hakkaniyet, eşitlik, sorumluluk, dürüstlük, çeşitlilik, otoriteye saygı. (Doğanay'dan akt. Güven, 2014:)

“Çizelgeden anlaşılacağı gibi bazı değerler, pek çok ülke programında yer almaktadır. Bu durum değerlerin evrensel düzeyde kabul edilebilir olduğunun göstergesidir” (Güven, 2014. s.30). Değer iletimi noktasında Türkçe dersleri, sözel ifadenin yoğunlukta olması sebebiyle önem arz etmektedir.

“Türkçe derslerinde aktarılması önerilen bazı değerler bulunmaktadır. Söz konusu çalışmada Türkçe derslerinde aktarılması önerilen değerler üzerinde durulmuştur. Bu değerler; sevgi, saygı, hoşgörü, iyilik yapmak, dürüstlük, barış, sorumluluk, özgüven, ulusal değerlerdir” (Güven, 2014: s.89-105).

Türkçe derslerinde aktarılması önerilen değerler:

1. **Sevgi:** İnsanların doğada yaşayan tüm varlıklara hoşgörülü davranma hâlidir.
2. **Saygı:** İnsanlara yaşı, yakınlık derecesi, işi ne olursa olsun gösterilen nezakete denir.
3. **Hoşgörü:** Kişinin kendisine yapılan kötü bir tavra dahi olgunlukla yaklaşma hâlidir.
4. **İyilik yapmak:** Herhangi bir kişiye karşılık beklemezsizin sadece Allah Teala için yapılan iyiliktir.
5. **Dürüstlük:** Harama, yalana ne olursa olsun bulaşmamak.
6. **Barış:** Kavga etmemek, küsmemek, savaşmamak. Yaşanan olumsuz durumlardan sonra elde edilen sükûnet hâli, sakinlik, huzur.
7. **Sorumluluk:** Verilen görevi hakkıyla yerine getirme yükümlülüğüdür.
8. **Özgüven:** Kişinin kendinde olan kusurlarla barışık olma durumudur. Kendine güven duygusu (TDK, 2011).
9. **Ulusal değerler:** Tarihî ve ulusal anlamda önem arz eden, aynı zamanda toplumun yapısının oluşmasında önemli pay sahibi olan tarihî kalıntılar, örf, âdet ve geleneklerin tümü.

Esere bakıldığında yukarıda sayılan değerler içerisinde hoşgörü değeri üzerinde sıklıkla durulduğu görülmüş olup ayrıca insanlara karşı saygılı davranmak da öğütlenmiştir. Toplumdaki insanların barış içinde, ulusal değerlere bağlı, Allah Teala'nın öğütlediği gibi, insanlara iyilik yaparak, saygı ve sevgi içerisinde yaşamaları konusunda da telkinlerde bulunulmuştur.

Edib Ahmed Yükneki, eserinde insanlara âdeta huzurlu yaşamın sırrını vermiştir. Bu sırrın, Allah Teala'nın öğütlerinden geçtiğini vurgulamıştır. Ayrıca kötü sözün, savaşın, saygısız tavrın insanlara yarar sağlamadığını belirtmiştir. Edib Ahmed Yükneki'nin yazmış olduğu bu eser

ahlaki değerleri ön plana çıkararak, dünya malına değil ahirete önem verilmesi gerektiğini savunan, dedikoduyu değil güzel sözü öğütleyen, sevginin önemini anlatan, insanlara saygı duymanın gerekliliğini öğütleyen, barış içinde yaşamının önemini anlatan çok değerli bir eserdir. Öyle ki Atebetü'l-Hakâyık için 'Yaşam Rehberi' denilebilir.

"Edib Ahmed, 11. Yüzyıl sonlarıyla 12. Yüzyılın ilk yarısında yaşamış, Arapça ve Farsçayı öğrenmiş olduğu tahmin edilen, esere sonradan eklendiği düşünülen bölümde gözlerinin görmediği belirtilen Karahan'lı dönemi Türk şairidir. Yüknek'te doğduğu için Edib Ahmed Yükneki olarak anılmıştır. Atebetü'l-Hakâyık, yazılı Türk edebiyatının ilk döneminden günümüze dek ulaşabilmiş az sayıdaki eserden biridir. Bu yönüyle Divan-ı Lügat-it- Türk ve Kutadgu Bilig gibi edebiyatımızın en önemli eserleri arasında yer alır. Eser, Hakaniye lehçesi de denilen Karahan'lı dönemi Türkçesinin elimizde bulunan nadir örneklerinden biri olması ve Orta Asya Türk kültüründen izler taşıması dolayısıyla da edebiyatımız içinde ayrı bir yere sahiptir. Eser, yazar tarafından, "Büyük Emir Dad Sipehsalar Bey"e armağan edilmiştir" (Çakan, 2017).

Değer iletimi esnasında geleceğimize yön verdiğimizizi unutmamamız gerekir. Geleceğe yön verirken de tarihimiz ve kültürümüz açısından önemi büyük olan geçiş dönemi eseri Atebetü'l-Hakâyık'tan yararlanmak yerinde olacaktır. Yapmış olduğumuz çalışmada Türkçenin ilk yazılı kaynakları arasında olan Atebetü'l-Hakâyık, değerler eğitimi kapsamında incelendi. Bu çalışmada 'Türkçe derslerinde aktarılması önerilen 'sevgi, saygı, hoşgörü, iyilik yapmak, barış, sorumluluk, ulusal değerler, özgüven ve dürüstlük' değerleri üzerinde çalışıldı ve eserin önemi üzerinde duruldu.

2. Amaç

Çalışma, Ayşegül Çakan tarafından çevirisi yapılan ve Kültür Yayınları tarafından yayımlanan Atebetü'l-Hakâyık adlı eserde değerlerin nasıl ve hangi anlamlarda kullanıldığını tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

3. Yöntem

Bu çalışmada veriler 'doküman taraması' yöntemiyle toplanmıştır. Karasar (2007), tarama modelini "geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımı" olarak tanımlar. Elde edilen bulgular ise 'betimsel analiz' yöntemiyle ele alınıp incelenmiştir. Yapılan çalışmada tespit edilen değerler kitaptaki beyit sırasına göre değil, değerlerin verilmiş sırasına göre yapılmıştır. Eserde geçen 'sevgi, saygı, iyilik yapmak, barış, dürüstlük, sorumluluk, özgüven, ulusal değer, hoşgörü' ile ilgili dizelere yer verilmiştir. Bu dizeler günümüz Türkçesine

çevrilip düzyazı haline getirilmiştir. Tespit edilen değerlerin bulunduğu beytlere ve açıklamalarına açık şekilde yer verilmiştir. Dizelerde geçen değerler hakkında yorumlarda bulunulmuş ayrıca değerlerin aktarımı ile ilgili kısa açıklamalar yapılmıştır.

4. Atebetü'l Hakâyık'ta Tespit Edilen Değerler ile İlgili Örnekler ve Açıklamaları

Aşağıda 'sevgi, saygı, hoşgörü, iyilik yapmak, dürüstlük, barış, sorumluluk, özgüven, ulusal değerler' değerlerinin yer aldığı beyitler ve söz konusu beyitlerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Ayrıca değerlere ilişkin yorumlar da yer almaktadır.

4. 1. Sevgi Değeri ile İlgili Örnekler

25 Resuller örüng yüz bu ol yüzke köz

26 Ya anlar kızıl eng bu engke menge

27 Anıng medhi birle şeker şehd anga

28 Anıng yadı birle şeker şehd anıng öğdisinden tatır bu tilim

'Resuller beyaz bir yüzdür, Hz. Muhammed(sav) bu yüzün gözüdür ya da onlar kızıl yanaktır, bu o yanığın benidir. Onun (Hz. Muhammed sav) methiyle tatlanır bu dilim, onu yâd etmek dilime şeker ve baldır.'

Edib Ahmed bu dizelerde Peygamber'e olan sevgisini anlatmıştır. Şair, yaratayı yâd etmenin dahi güzel olduğunu belirtmiştir. Şairin de dediği gibi bizler de her gün Peygamber'i zikrederek dilimizi tatlandırabiliriz. Sevgi değerinin öğrencilere iletimi sağlanırken öncelikle Allah Teâlâ ve Hz. Muhammed (sav) sevgisi verilmelidir. Bu noktada sevgi değeri için öncelikle bu beyitlerin veya sözlerin kullanılması yerinde olacaktır.

75 Anıng vuddı birle köngüller tolup

76 Anıng yadı birle acun tolsu dip

77 Bezedim kitabı mevâiz mesel

78 Bakıglı okıglı asıg alsu dip

79 Bölek ittim anı şahımka men ök

80 Havâdârlıgımmı tükêl bilsü dip

'Onun sevgisiyle gönüller dolar, onun yâdıyla dünya dolsun diye bezedim kitabı öğütler, mesellerle. Bakıp okuyan yararlısın diye hediye ettim onu şahıma bağlılığımı tam olarak bilsin diye.'

Edib Ahmed bu dizelerde eseri armağan ettiği şahına olan bağlılığını ve sevgisini göstermiştir. Kitabı öğütlerle bezemiştir okuyan yararlısın diye. Şahına olan sevginin dünyaya yayılmasını istediğini vurgulamıştır.

257 Bu budun talusı ahı er turur

258 Ahılık şeref cah cemal arttırur

259 Sevülmek tileseng kişiler ara

260 Ahı bol ahılık sini sevdürür

'Halk içinde en iyisi cömert insandır. Cömertlik şeref, ikbal ve cemali artırır. İnsanlar arasında sevilme istersen cömert ol cömertlik seni sevindirir.'

Edib Ahmed bu dizelerde cömert olmanın insanlar tarafından olumlu karşılandığına değinmiştir. Sevilmenin bir yolunun da cömertlikle olacağını belirtmiştir. Sevgi tüm evreni yaratan Allah Teala'ya hissedilen duygudur Öğrencilere sevgi değerinden bahsederken iyi insan olmanın önemine değinmek gerekmektedir.

4. 2. Saygı Değeri ile İlgili Örnekler

19 Bu kudret idisi ulug bir bayat

20 Ölüglerni tircüzmek asan anga

21 İşit imdi kaç beyt habib fazlındın

22 Ukuş huş yititip sözümni angayo

23 Ol ol halk talusu kişi kutluğu türütmişte yok onga tuş tengebil

'O kudret sahibi, ulu, bir Tanrı'dır. Ölülerini diriltmek onun için kolaydır. Şimdi Habip fazlından birkaç beyit dinle. Aklını keskin tut, sözümü anla. O insanların en kutlusudur.'

Şair bu dizelerde ulu olan Allah Teala'ya ve onun elçisi olan Hz. Muhammed'e (sav) olan saygısını belirtmiştir. Allah Teala için ölü diriltmenin kolay olduğunu vurgulayarak övgüsünü göstermiş ve Peygamber Efendimizin de insanların en seçkini olduğunu dile getirmiştir. Saygı değeri geleceğimizin teminatı çocuklara öğretilmesi gereken en önemli değerlerden biridir. Saygı değeri aktarılırken bilinmelidir ki yaratana ve Peygamber Efendimize saygı duymayan bir çocuk büyüklerine de saygı duymaz. Bunun içindir ki saygı değeri aktarılırken öncelikle Allah Teâlâ'ya ve Peygamber Efendimize saygı duyulmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

345 Küdezgil aya dost uluglar hakın

346 Asıgsız cedel hem mizahdın sakın

347 Uluglarını buşrup sanga bu mizah

348 Kiçiglerni ustah kılur bil yakın

'Ey dost, büyüklerin hakkını gözet, yararsız tartışma ve mizahtan kaçın, büyüklerini kızdırır sana bu mizah. Küçüklerini küstah kılar, buna inan.'

Şair bu dizelerde büyüklerle yersiz tartışmaya girmemek gerektiğini, bu tartışmaların yarar sağlamayacağını belirtip büyüklere saygıyı öğütlemiştir. Büyüklere yersiz şakalar yapmanın gereksiz olduğunu söylemiş ve bu şekilde davranan insanı küstah insan diye nitelemiştir. Saygı değeri

toplum için olmazsa olmaz bir değerdir. Örflerimizde de bulunduğu üzere Türk milleti, büyüklerine her zaman saygı duymuştur. Öğrencilere saygı değerinin kazandırılmasının önemli olduğu görülmektedir.

4. 3. Hoşgörü Değeri ile İlgili Örnekler

139 Öçüktürme erni tilin bil bu til

140 Başaktursa bütmes büter ok başı

‘İnsanları kızdırma dilinle, bil ki bu dil, Yaralarsa iyileşmez, ok yarası geçse de dil yarası geçmez.’

Yükneki bu dizelerde insanlara dilin kullanmanın önemini anlatırken aynı zamanda da güzel ve doğru konuşmayı öğütler. İnsanları kırmamanın ve dili doğru kullanımının önemini ‘Ok yarası geçse dahi dil yarası geçmez’ sözyle dile getirmiştir.

Hoşgörü kişilere iyi davranmak olarak niteleneceği gibi kötü söz söylememe olarak da düşünülebilir. Öğrencilere değer aktarımı sırasında çevremize karşı tatlı dille konuşmanın önemi anlatılırken kırıcı konuşmanın da insanları kırdığı ve yaraladığı üzerinde durulduğu görülmektedir.

325 Musulmanka müşfik bolup mihriban

326 Sanga sandugungni Musulmanka san

‘Müslüman’a müşfik ve merhametli ol. Kendin için düşündüğünü ona da düşün.’

Yükneki bu dizelerde Müslüman’ın Müslüman’a yanlış yapmaması gerektiğini vurgulamış. Belki de günümüzde en çok ihtiyacımız olan olgu Müslüman birliğidir. Edib Ahmed yıllar önce bu konuda telkinde bulunmuştur. Sadece bu iki dize dahi eserin çağları aştığının göstergesidir. Müslüman, kendisi için ne düşünüyorsa komşusu için de onu düşünen kişidir. Hoşgörü değeri oldukça toplum için önemli bir değerdir. Eserde de bahsedildiği gibi Müslüman halkın Müslüman halka yanlış yapmaması öğütlenmiştir.

331 Güç emgek tigürme kişige hâli

332 Eger tigse emgek kişidin kiçür

333 İsiz kılğan erke sen edgü kıla

334 Keremning başu bu irür kit bile

335 Eger kelse irdin sanga edgülük

336 Öküş kıl ol ernal senasın tile

337 Yazugluk kişining yazugun kiçür

338 Adavet kökini kazıp kes ya da sen göçür

339 Yalmlansa tutşup gazap kin otı

340 Yumuşaklık suyunu dök, o ateşi söndür

'Zor, zahmet çektirtme başkalarına. Başkasından gelen zahmete dayan. Kötülük yapanı iyilikle karşıla. Kerem'in başı budur, bunu iyi bil. Eğer birinden sana bir iyilik gelirse, onu bol bol öv ve onun iyiliğini dile. Kusurlu kişinin kusurunu gider. Düşmanlığın kökünü kazıp kes, yok et. Alevlenirse tutuşup gazap, kin ateşi. Yumuşaklık suyunu dök.'

Yükneki bu dizelerde, karşılaşılan durum her ne olursa olsun iyi düşünmenin önemini anlatır. Şair ayrıca kötülüğe ve kusura karşı da iyi bakmayı ve iyilik yapmayı öğütler. Düşmanlığın kökünün kazınması gerektiğini ve hoşgörü ile yaklaşılması gerektiğini telkin eder.

361 Niçe tetik erdin birer sehv kilür

'İnsan ne kadar uyanık olsa da bir hata yapar.'

Şair dizede insanların bu hayatta hata yapabileceğini asla böbürlenmemesi gerektiğini söyler. Hayatta hata yapabileceğimizi unutmamalı ve hiçbir zaman uyanık bir insanım diye böbürlenmemeliyiz.

362 Niçe pür hünerde birer ayb bolur

363 Bu bir aybdan ötrü başing kescüci

364 Ajunda tirilgü kişisiz kalur

'Ne kadar hünerli olsa da bir ayıbı olur. Bu bir ayıptan ötürü baş kesen kişi bulamaz dünyada yaşayan insan.'

Yükneki, bu dizelerde 'Bin bilsen dahi bir bilene sor' atasözünde öğütlendiği gibi, çok bilen insanın da bilmeyeceği bir konunun olacağını, hünerli olan kişilerin dahi bir hata yapabileceğini söylemiştir. Bir hata ve bilgisizlik karşısında kestirip atan, hatalı insanı hemen silen kişilerin yanlış yaptığını belirtir. Ve eğer böyle yapılırsa dünyada yaşayan bir insanın dahi kalmayacağını söyler.

Hoşgörü toplumda var olan bir haslettir. Hoşgörülü bir toplum farklılıklara saygı duymasını bilir. Müslüman gençler hoşgörü ile yaşamayı kendilerine şiar edinmelidirler. Bu noktada hoşgörü toplumun devamlılığı ve mutluluğu açısından önem arz eden bir değerdir.

4. 4. İyilik Yapmak Değeri ile İlgili Örnekler

327 Cefa kıldaçınkga yanut kıl vefa

328 Arımaz nece yusan kan birle kan

329 Yaraglık aşingnı kişiğe yidür

330 Yarag bulsang oprag yalngnı bütür

'Sana cefa edeni vefayla yanıtla. Artılmaz ne kadar yıkasan kan kanla. Yenilecek aşımın insanlara yedir ve giyilecek kıyafeti çıplağa giydir'

Şair bu dizelerde kötülüğe karşı dahi iyi davranmak gerektiğini öğütler. İnsanlara yardımcı olmak gerektiğini; malını, yiyeceğini dahi paylaşmanın

gerekliliğini öğütler. Kan kanla yıkanmaz sözü de kötülüğün kötülükle halledilmeyeceğini belirten bir sözdür.

343 Yıkıklı yarı bir kesüklü ula

‘Yıkılana destek ol, eksileni tamamla’.

Şair bu dizede müşkül durumda olan kişilere yardımcı olmak gerektiğini söyler. Eksik olanın yerini doldurmanın önemini anlatır.

365 Tiril edgü fiilin köngüller alıp

366 İsizliktin özni sirenggü salıp

‘Yaşa iyi eylemlerle gönüller al. Kötülükten kendini bir yana çek.’

Şair bu dizede, ölümlü olan bu dünyada iyilik yapmanın önemini anlatır. İyi işlere imza atıp gönülleri kazanmanın önemini anlatmıştır. Öğrencilere iyi işler yapmanın Allah Teâlâ’nın katında güzellikler olarak karşılandığı ve bu sayede öğrencilere ‘Allah Teâlâ iyilik edeni sever’ sözü hatırlatılması ve iyilik yapılmasının önemi üzerinde durulmaktadır.

375 Aya edgü umgan isizlik kılıp

376 Tiken tarıgan er üzüm biçmez ol

377 İşi edgü bolsa er edgü bolur

378 Er işi edgüsündin öküş hayr kilür

379 Esizge yavuma esiz sohbeti

380 Sini terkin esiz kılığlık kılır

‘Ey kötülük yapıp iyilik uman, diken eken insan üzüm biçemez. Arkadaşı iyiyse, insan iyi olur. Arkadaşının iyi olmasından çok hayır görür. Kötüye yaklaşma, kötünün sohbeti seni hemen kötü tavırlı yapar.’

Yazar bu dizelerde, kötülük yapan insanın iyilik bulamayacağını belirtip adeta dilimize yerleşmiş olan ‘İyilik eden iyilik bulur’ sözüne gönderme yapar. Ayrıca şair, kötüye yaklaşma derken kötülük yapmasak bile kötü insanlarla dahi arkadaşlık kurmamamız gerektiğini belirtir. Şair kötü ile sohbet etme derken de ‘Körle yatan şaşı kalkar’ sözüne atıfta bulunur.

İyilik yapmanın önemini her zaman bilmek önemlidir. İnsan sadece zor duruma düştüğünde değil her an her dakika iyilik yapmayı bilmeli ve gerek maddi gerekse manevi yönden insanlara destek olmalıdır.

4. 5. Dürüstlük Değeri ile İlgili Örnekler

157 Tili yalğan erden yırak tur tize

158 Keçür sen me umrüng könilik öze

159 Ağız til bezeği köni söz durur

160 Köni sözle sözni tilgini beze

161 Köni söz asel deg bu yalğan besel

162 Basel yib acıtma ağız yi asel

- 163 Ye yalğan söz ig dek köni söz şifa
164 Bu bir söz ozakı urulmuş mesel
165 Köni bol könilik kıl atan köni
166 Köni diyü bilsun halayık sini
167 Könilik tonıngı koyub egrilik
168 Keyim ton talusı könilik tonı

‘Yalan söyleyen erden uzak dur, kaç. Ömrünü doğrulukla geçir. Ağız ve dilin süsü doğru sözdür. Doğru söyle sözünü, dilini süsle güzel sözlerle. Doğru söz bal gibidir, yalansa soğan gibi, soğan yiyip acıtma ağzını bal ye. Yalan söz hastalıktır, doğru söz şifa. Bu söz eskiden söylenmiş bir olaydır. Doğru ol, doğruluk yap, adın doğru şekilde anılsın. Herkes seni doğru biri bilsin. Doğruluk giysisini bırakıp eğrilik giysisini giyme, en güzel kıyafet doğruluktur.’

Ahmed Yükneci bu dizelerde doğruluğun ve dürüstlüğün önemini açıklamıştır. İnsanlık için en önemli değerlerden biri de dürüstlüktür. Dürüst olmayan bireyler, kendisine, çevresine ve tüm topluma zarar verir. Doğruluk yapan kişinin sürekli doğru olarak hatırlanacağını, yalan sözün acı olduğunu, doğru sözün şifa olduğunu anlatmıştır. Şair doğruluk yapan insanların hep o şekilde hatırlanacağını belirterek insanlara doğru ve dürüst insan olmaları için öğüt vermiştir.

4. 6. Barış Değeri ile İlgili Örnekler

- 289 Eger kibir idisi asıl men dise
290 Ayayın men anıng cevabın kese
291 Ata bir ana bir uyalar bu halk
292 Tevafütleri yok öte irtese

‘Eğer kibir sahibi ben asilim derse, vereyim onun cevabını hemen. Bu halk, ana bir, baba bir kardeşdir. İyi araştırılırsa birbirinden farklı değildir.’

Ahmed Yükneci bu dizelerde tüm insanların eşit yaratıldığını, kimsenin kimseden üstün olmadığını söylemiştir. Bu dizelerde de yazıldığı gibi, ana baba bir olduğumuz aşıkardır. Nereden gelirse gelsin bu birliği bozacak olan her oluşuma karşı durmalıyız.

Allah kimseyi yersiz yurtsuz bırakmasın. Savaş belki de bu dünyadaki cehennemdir denilirse yanlış olmaz. Öğrenciler ve bizler barışın değerini bilmeliyiz. Barışın önemini öğrencilerimize iyice kavratmalıyız. Ayrıca sadece savaş değil, küs kalmanın da nahoş bir durum olduğunu aktarmalıyız. Allah kimseyi savaşın içinde bırakmaz inşallah.

4. 7. Sorumluluk Değeri ile İlgili Örnekler

- 245 Aya mal idisi ahı edgü er

246 Bayat birdi irse sanga sen me bir
247 Yirilgen sökülgen tirip birmegen
248 Helal birür erseng niçe tirse tir

‘Ey mal sahibi, cömert ve iyi insan. Tanrı verdiyse sana, sen de ver. Toplayıp vermeyendir yerilen sövülen. Nice toplarsan topla, helalinden vereceksen.’

Şair bu dizede mal sahibi olan insanların Allah’a ve dolaylı yoldan insanlara karşı olan zekât sorumluluğunu hatırlatır. Allah, kişilerin elde ettikleri kazancı paylaşmasını öğütler. Bu sayede insanlar, Allah’a karşı sorumluluklarını yerine getirirken diğer insanlara da yardımcı olmuş olurlar.

Şair bu dizelerde cömert olan insanı övmektedir. Cömert olmayan kişilerin sahip olduğu mal varlıklarıyla ilgili tutumlarını eleştirerek gereken yardımın yapılmasını telkin etmiştir.

İnsanlara hem paylaşımın önemini hatırlatır hem de helalinden vereceksin sözüyle de İslam’ın şartlarından biri olan zekât verme sorumluluğuna vurgu yapar.

Küçük yaşta kişilere zekât verme sorumluluğu öğretilmelidir. Bu noktada Atebetü’l-Hakâyık’ta geçen bu dizeleri zekât sorumluluğu anlatılırken kullanmak önemli olacaktır.

4. 8. Özgüven Değeri ile İlgili Örnekler

465 Bitidim kitabı mevaiz mesel
466 Okısa tatır til yimiş teg’asel
467 Kim irse bu sözke adınlar sözin
468 Tinglese tenggedi dürüstka bedel

‘Yazdım bu kitabı nasihatlerle. Okursa tatlanır dil, bal yemiş gibi olur. Kim bu sözü başkalarının sözüyle karşılaştırırsa, sahteyle gerçeği karşılaştırmış olur.’

Edib Ahmed, kitabı öğüt ve nasihatlerle yazdığını belirtir. Eser sahibi, burada özgüvenli bir şekilde okuyan kişinin ağzının tatlanacağını ve bu sözleri başka sözlerle karşılaştıranların sahteyle gerçeği karşılaştıracığını okuyuculara belirtir.

474 Kirek kıl dip ey dost kirek kıl itib
475 Bitidim bu tangsuk turafe sözlerin
476 Halî barsa özüm atım kalsu dip
477 Anın uz irür bu kitab bir süzük
478 Talulap kitürdüm kemiştım yüzük
479 Nevadir süzük az bolur hezl öküş
480 Cuz atlas bolur kız ucuzı bozuk

‘İster yeterli bul ey dost, istersen ekle. Değerli ve seçkin sözlerle yazdım, ben gidersem adım kalsın diye. Onun için bu yararlı ve süzölmüş bir kitaptır. Sözleri seçerek getirdim, bilinenleri bıraktım. Nadir sözler az bulunur, hezl çoktur. Sırmalı atlas az bulunur, ucuzu bezdir.’

Edib Ahmed, bu dizelerde yazmış olduğu bu değerli eseri, özgüveni yüksek bir şekilde anlatır. Yazdığı güzide eseri atlas kumaşa benzetir, süzölmüş ve değerli bir eser olduğunu dile getirmekten geri durmaz. Bu dizeler şairin özgüvenini gösterir.

485 Toga körmes irdi edibning közi
486 Tüketti bu on dört bab içre sözi
487 Yagan bolsa yüklüg özesinde zer
486 Aning tuşu bolgay bu sözning azı

‘Doğuştan görmezdi Edib’in gözü. Tamamladı on dört bab içre sözünü. Bir fil olsa altın yüklü bu sözler, en azından ona benzetilebilirdi.’

Edib Ahmed bu dizelerde kör oluşunu ve bu eseri oluşturmanın değerinin bir fil yükü altına denk geleceğini savunur. Şair bu dizelerinde özgüvenli bir şekilde yaptığı işi değerli görür ve özgüvenli duruşu devam eder. Yani gerçekten iyi bir iş çıkarıldığında özgüven sahibi olunabileceği belirtilir. Aksi bir durum kendini beğenmişlik olur. Allah Teala kibirlenen büyülenen insanı sevmez. Biliriz ki yücelerin yücüsü Allah Teala’dır. Bu açıdan bakıldığında öğrencilerin asla kibirlenmemesi gerektiği ancak özgüven sahibi olmaları konusunda telkinler de bulunduğu görülmektedir.

4. 9. Ulusal Değerler Değeri ile İlgili Örnekler

498 Hakayık ibaret Arabdın usul
499 Tamamı erür kaşgari til bile
500 Ayıtmış edib rikkat-i til bile
501 Eger bilse Kaşgar tilin her kişi
502 Bilür ol edibning nekim aymışsı

‘Hakayık, bu ibare Arap usulüne göredir. Tamamı Kaşgar diliyledir. Edib bunu gönül rikkatiyle söylemiştir. Kaşgar filini bilen her kişi. Bilir Edib’in ne söylediğini.’

Yükneki, bu dizelerinde, yazdığı eserin Kaşgar diliyle yazıldığını söyler. Kaşgar diline olan bağlılığı, eseri Kaşgar diliyle yazmasından anlaşılabilir. Yazar ‘Kaşgar dilini bilen anlar’ sözüyle de ulusal bir değer olan dile vurgu yapmıştır.

Ulusal değerler, bir toplumu oluşturan tüm unsurları içinde barındırır. Örneğin dil, gelenek ve görenekler o ulusun değerleridir. Toplumun devamı

ve gelecek nesillere toplum bilincini aktarmak için ulusal değerlere sahip çıkılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmanın ardından şu sonuçlara ulaşıldı: Atebetü'l-Hakâyık insanları hoşgörüye yönlendiren, insanların yaşamlarını değerli kılabilmeleri için sevgi ve saygı içerisinde yaşamının önemini anlatan güzide bir eserdir. Eserde Türkçe derslerinde öğrencilere değerler eğitimi aktarılırken kullanılacak çok sayıda beyit olduğu sonuca varıldı.

Atebetü'l-Hakâyık'ta; cömertliğin, sorumluluğun, saygının, hoşgörünün, adaletin, sevginin sıklıkla işlendiği tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında ele aldığımız bu eserin Türkçe derslerinde değerlerin aktarımında kullanılacak bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir.

Türkçe öğretiminde değer iletimi önemli bir yer tutar. Türkçe derslerinde değer iletimi yapılırken, anlaşılır ve öğrenciler tarafından kavranabilecek metinler seçilmelidir. Ayrıca değer iletimi gerçekleştirilirken öğrencilerin hazır bulunuşluluk düzeyi göz ardı edilmemelidir. Öğrencilerin seviyesine uygun beyitlerle veya sözlerle değer aktarımı sağlanmalıdır. Aksi takdirde öğrenci anlayamadığı sözdeki değer olgusunu da idrak edemez.

Kaynakça

- Bilgin, N. (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dilmaç, B. (2002). *İnsanca Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Dilmaç, B., Ulusoy, K. (2014). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi
- Doğanay, A. (2009). *Değerler Eğitimi*. (Ed. C. Öztürk), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi içinde* (s.225- 256). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğanay, A (2006). *Değerler Eğitimi*. C. Öztürk. (Ed). *Sosyal bilgiler Öğretimi İçinde* (s.255- 286).
- Edib Ahmed Yükneci, *Atebetü'l Hakâyık* (Çev. Ayşegül Çakan), *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul: 2017.
- Güven, A. Z. (2014). *Değerler Eğitimi ve Türkçe Derslerinde Değerlerin Kullanımı*. Konya: Palet Yayınları.
- Güngör, E. (1993). *Değerler Psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Yayınları.
- Halsted, J. M. ve Taylor, M. J. (2000). *Learning and teaching about values: a review of recent research*. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169-203.

- Hökekleli, H. (2013) *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. 2. Baskı. Ankara: Timaş Yayınları.
- MEB, (2005). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara.
- Kanar, M. (1997). *Farsça Türkçe Sözlük*. Say Yayınları. İstanbul.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*(17.baskı). Ankara: Nobel.
- Milli Eğitim Temel Kanunu, Resmî Gazete, 1976: 14574.
- Oğuzkan, F. (1981). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özün, M. N. (1997). *Osmanlıca Türkçe Sözlük*. İnkılap Kitabevi. İstanbul.
- Önder, M. (2011). *Din ve Temel Değerler*. Değerler Eğitimi Sempozyumu Bildiri Özetleri. 26-28 Ekim 2011. Eskişehir: Osman Gazi Üniversitesi, 164-165.
- Shaw, R. B (2014). *Kaşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü*. Çev. Fikret Yıldırım. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- Schwartz, S. H. (1992). *Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries*. *Advances in Experimental Social Psychology*. 25, 1-65.
- Tunagür, M. ve Kardaş, M. N. (2017). 2000 Yılı Sonrasında Yayımlanan Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Değer Aktarımı. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 12/14, p. 431-464.
- Turan, S. ve Aktan, D. (2008). *Okul Hayatında Var Olması Düşünülen Sosyal Değerler*. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 6 (2), 227-259
- Türkçe Sözlük* (2011). Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- Ulusoy, K ve Dilmaç, B. (2012). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Yaman, E. (2012). *Değerler Eğitimi*. Ankara. Akçağ Yayınları.
- Yılmaz, K. (2008). *Eğitim Yönetiminde Değerler*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yüksel, S. (2005). *Kohlberg ve Ahlak Eğitiminde Örtük Program: Yeni İlköğretim Programlarında Yer Alan Ahlaki Değerleri Kazandırma İçin Bir Açılım*. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 3007-338.

